

RADNA SVESKA

RADNA GRUPA

VIC, RAT I GENOCID

BEOGRAD, 10.DECEMBAR 2012.

Okupili smo se u radnoj grupi s ciljem da istražimo vic kao jedan od oblika govora o ratu i genocidu i da kroz zajednički rad bolje razumijemo mehanizme takvog govora i efekte koje proizvodi u društvu. Vic, kao govor o ratu i genocidu, postavljamo i istražujemo kao jedan specifičan oblik svjedočenja, a u njegovoj analizi – polazeći od Freudovog uvida – suočavamo se sa nesvjesnim uticajima koji dominiraju nad našim govorom i jezikom. Vicevi na kojima radimo svjedoče nečemu nesvjesnom o ratu i genocidu koje je izmješteno u vic i naš zadatak je da taj nesvjesni dio istražimo.

U našem radu polazimo od Freudove postavke da su vic i uživanje u vicu jedna vrsta psihičkog kratkog spoja. Vic se pravi u jeziku, za razliku od komičnog koje se nalazi u situaciji, i ovo je bitna razlika za naš rad na vicevima o ratu i genocidu koji, kao kratki spoj, s jedne strane svjedoče o gubitku i boli, a s druge strane omogućavaju neku vrstu užitka kroz rad vica. Uživanje u vicu je veće ukoliko su pojedinačne slike odnosno pojedinačni scenariji (polja predstava kod Freuda) koji se dovode u kratki spoj udaljeniji jedno od drugog. Kratki spoj ovdje shvatamo kao način da se nanovo ispitaju opšteprihvaćena stanovišta i uvriježeni načini mišljenja i to tako da kratki spoj rasvjetljava njihove prećutane i odbačene pretpostavke i efekte. U kratkom spoju koji vic o ratu i genocidu pravi ne samo da možemo shvatiti nešto novo, već imati uvid u nešto što je mnogo bitnije i uznemirujuće—«ponovno nalažene poznatog», ono što smo već oduvijek znali ali smo morali da prećutimo.

U ovakvom kratkom spoju lociramo ono što Freud naziva pomoć vica: da nam omogući uživanje u nečemu što bi inače bilo potisnuto, da uživanje osigura od prigovora kritike koja bi takvo uživanje ukinula. U odnosu na viceve o ratu i genocidu, u našoj analizi krećemo od pitanja: koja je tehnika vica? kakav užitak ovakvi vicevi omogućavaju? i u odnosu na kakvu kritiku vic čuva i osigurava užitak? Vic kao, kako ga Freud naziva, «dvojezični šeret koji istovremeno služi dva gospodara», je istovremeno u domenu smisla i besmisla. Vicu, kao najsocijalnijoj «od svih društvenih radnji koje teže da ostvare uživanje» su potrebna tri lica da ostvari uživanje: lice koje govori, lice tj. situacija o kojoj se govori, i treće lice kojem

pričamo vic, a kroz čiji užitak lice koje priča vic ponovno i samo uživa.

Spajajući početnu pretpostavku o vicu kao vidu svjedočenja – i to ne samo kroz govor o ratu već i kroz potrebu prisustva trećeg lica – i psihoanalitički uvid o vicu kao najdruštvenijem obliku ostvarivanja užitka, u našoj analizi otvaramo prostor za svjedočenje kao javno dobro — kao prostor zajedničkog djelovanja, govora i mišljenja. Naša je teza da nam kroz kratki spoj vic omogućava da otvorimo prostor van zabrana i ugnjetavanja za govor o temama do kojih smo došli u našem radu, kao što su: svjedočenje o ratu i genocidu, poricanje genocida, pozicija života koji ostaje nakon rata i uloga mita u cementiranju ratom stečenih pozicija.

Radna grupa “Vic, rat i genocid” (Damir Arsenijević, Emin Eminagić, Selma Puzić, Adis Sadiković, Pavlina Vujović)

Metodologija rada grupe "Vic, rat i genocid"

Oblik rada je zamišljen u vidu otvorene učionice, tekst čitamo kroz viceve, te pokušavamo odgovoriti na neka pitanja i otvaramo nova. Način na koji smo pristupili radu sa vicevima, u početku, predstavljao je jednu vrstu tehničke analize samog vica u okvirima Freudovog djela "*Dosjetka i njen odnos prema nesvjesnom*"¹, međutim, kako je rad napredovao i kako nismo bili u stanju da razotkrijemo zašto se smijemo ovakvim vicevima i da se približimo odgovoru zašto baš ovakvi vicevi nastaju, proširili smo krug djelovanja na same pojmove humora i komičnog pri čemu se koristimo teoretskim okvirom koji je u svojoj knjizi "*The Odd One In*"² uspostavila Alenka Zupančič, što je proizvelo dodatna pitanja koja ćemo spomenuti kasnije u tekstu.

Međutim, prvo da odgovorimo na pitanje kako smo skupljali viceve. Sve viceve koje smo znali na ovu temu, svako od nas zapisao je i uvrstio u materijal. Ostali vicevi dolazili su sami do nas. Jednim dijelom u razgovoru i traženju mišljenja o vicevima kao dio našeg istraživanja. Viceve smo zapisali i arhivirali. Ovo se pokazalo uspješnim, jer zadržava određenu mjeru spontanosti pri pronalaženju viceva te ima "*snowball*"³ efekt, jer obično uz prvobitni vic dolaze još jedan ili dva dodatna. Pored viceva smo također skupljali i reakcije na iste. Ovo se radilo na način otvorenog razgovaranja sa ljudima putem društvenih mreža poput Facebook-a – ispričamo nekome vic, te zabilježimo njihovu reakciju. Pri tome je bitno imati na umu da identitet osoba koje pričaju viceve i osoba koji nam daju reakcije neće biti objavljen. Nešto još vrijedno spomena, kada pričamo o reakcijama prikupljenim od ljudi, Neumann nas uči da se kod svakog mogućeg kandidata za intervju pretpostavlja da je tzv. *Gatekeeper*⁴, tj. neko ko čuva informacije, te čije dopuštenje nam treba da dođemo do istih, no kao što ćemo vidjeti kroz naš dalji rad, neki od kandidata će nam se prikazati

1 Freud, Sigmund. *Joke Its Relation Unconscious The*. Penguin Books, 2003.

2 Zupančič, Alenka. *The Odd One In: On Comedy*. Mit Press, 2008.

3 Neuman, William Lawrence. *Basics of Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. Prentice Hall, 2011.

4 Ibid.

baš kao čuvari svega, neko kroz koga govori dominantna ideologija.

Konkretno, reakcije su rađene kao intervju, za koji metodologija istraživanja ima više definicija, ali zbog otvorenog karaktera ove radne grupe držati ćemo se opisa koji nam nude autorice DeVault i Gross, koje za intervju kažu:

*The simple thing to say is that interview research is research conducted by talking with people. It involves gathering informants' reports and stories, learning about their perspectives, and giving them voice in academic and other public discourse. Talking with others is a fundamental human activity, and research talk simply systematizes that activity.*⁵

Što je bitno za spomenuti ovdje jeste da ovim načinom ne izvlačimo zaključke iz ponuđenih reakcija, već im samo dajemo prostor za artikulaciju, a tek onda vršimo diskurzivnu analizu istih, kako bismo vidjeli radi li se o individualnom stavu osobe kojoj pričamo vic, ili se radi o njenoj, kao što smo već gore naveli, ideološkoj interpelaciji.

Ovo sve nas dovodi i do nekih od pitanja na koja želimo odgovoriti ovakvim radom, kao npr.:

Pitanje žrtve – ko i kako stoji u odnosu prema poziciji okupiranoj kroz vic?

Simbolička pozicija data u vicu kao jedini mogući identitet.

Otuđenje covjeka – od sebe, od drugih kroz vic

Hijerarhija značenja u samom vicu?

Metonimijska struktura samog genocida.

Šta genocid označava?

Kako zovemo ovaj rat?

Vic kao bitka za svjedočenjem, bitka za sjećanjem koje neće ugroziti život, već ga omogućiti.

Žrtva je isključivo etnička žrtva?

Ko se smije ovim vicevima, a ko ne, i zašto?

Kako možemo ukloniti cenzuru s ovih viceva?

Šta se smije pričati i zašto?

5 DeVault, Marjorie L. *Liberating Method: Feminism and Social Research*. Temple University Press, 1999.

Kako naša okolina utiče na užitek vica?

Šta tačno cenzura želi cenzurirati?

Ako je vic o genocidu svjedočenje o postojanju genocida, da li je cenzura vica jednaka negaciji genocida?

Ovo je samo nekoliko pitanja na koja želimo odgovoriti u radu ove grupe. Zbog vrste sadržaja kakav interpretiramo i analiziramo, stalno se otvaraju nova pitanja, te tako razvijamo i nove metodološke oblike rada sa ovim vicevima, jer je tema sama za sebe neiscrpna.

Pristup koji imamo prema samim vicevima jeste, kao što to Alenka Zupančič u svojoj knjizi postavlja, pozivajući se na Marxovu poznatu rečenicu o Hegelu, koja glasi:

Hegel negdje spominje da sve velike historijske činjenice i ličnosti se pojavljuju dva puta, prvo kao tragedija, a onda kao farsa.

Razlog zašto baš ovo spominjemo jeste upravo zbog tragičnog sadržaja koji sačinjava viceve sa kojima radimo. Zupančič za vic smatra da može upravo funkcionisati kroz ovakvu vrstu repetitivnosti, ali kao što navodi kod tragedije moramo biti jako pažljivi, jer se tragedija nalazi u poziciji zahtjevanja, i uvijek se obraća Drugome, dok komedija, odnosno komično, odnosno smiješno se nalazi u poziciji satisfakcije. Dalje tvrdi da komedija, odnosno komično na ovaj način vrši promjenu prirodnog toka od zahtjevanja do satisfakcije, koja počinje zahtjevanjem i završava neadekvatnom satisfakcijom. Zašto je ovo upravo bitno kad govorimo o razdvajanju komičnog odnosno smiješnog od vica? Upravo zbog tragikomične produkcije, dakle ne produkta, već produkcije, tj. procesa nastanka, kao što Freud to navodi, u svojoj knjizi o vicu, izmještanja iz pozicije žrtve u poziciju moći.

Konkretno što se idućeg vica tiče, pri samoj analizi koristimo se metodom slobodne asocijacije, kako bismo vam to malo jednostavnije predočili, dopustite nam da vas uvedemo u mali dio analize jednog vica koji glasi:

Vozi se Mujo tramvajem u Beogradu i šofer mu se učini poznatim.

Izvinite, da Vas pitam – znatiželjno će Mujo – jeste li vi Ratko Mladić?

Jesam.

Nemoguće!

Što? A ko si ti?

Mujo.

Odakle si?

Iz Srebrenice.

Nemoguće!

U ovom vicu, ćemo postaviti tezu da se iz izjava Nemoguće ispoljava kroz dvije asocijacije značenja. Prvo, Mujino Nemoguće predstavlja ono što bi Freud nazvao das Unheimliche⁶ što bi se najbolje prevelo kao sablasno u ovom slučaju, čak bi išli do te mjere da se radi i o Freudovom pojmu das Unbehagene⁷, što prevodimo kao nelagodno. Pretpostavimo da u prvom slučaju značenja riječi Nemoguće jeste Freudovo sablasno, u tom smislu da Mujo činjenicom što upravo vidi Mladića u gradskom tramvaju u Beogradu, doživljava jednu vrstu nastavka genocida, dok mu nelagodu izaziva činjenica da Mladić nakon svih počinjenih zločina uživa u, uslovno rečeno, normalnom životu, jer bi to pretpostavilo nekakvo uporedno življenje što će se, kao što ćemo vidjeti u daljem radu, za žrtvu pokazati kao nemoguće. Naravno ovo je samo jedan osnovni uvid u frakciju jedne cjelokupne analize vica, a ne sama analiza.

Nadamo se da smo vam dali malo jasniji uvid u način rada ove grupe. Naravno kao što smo već gore spomenuli radi se o jednom toku koji se konstantno mijenja, odnosno nadograđuje, te ne smatramo da će ikada imati stabilan oblik gdje ćemo imati određen broj pitanja, na koja ćemo dati određene odgovore, što bi zapravo samo po sebi sa ovakvim sadržajem bilo besmisleno raditi. Međutim, ono što ipak želimo uraditi jeste da ovo stavimo u javni diskurs, te da pokušamo zajedno razjasniti zašto je potrebno o ovome da se priča, a ne da se dalje prave tabui oko tema kao što su rat i genocid.

6 Freud, Sigmund. *The Uncanny*. Penguin Books Limited, 2003.

7 Freud, Sigmund. *Civilization and Its Discontents*. Penguin Books Limited, 2004.

Izdvojene reakcije na viceve

M1:

P: Jesi li čula viceve o Srebrenici?

O: Ne, i ne želim.

....kasnije....

O: Ja bih pukla samrčinu, mislim da nije ok da se sa takvim stvarima zajebaje, pogotovo da se zajebaju oni i one koje nikoga nisu izgubule ili izgubili u Srebrenici.

P: A recimo da li bi opalila šamar nekome ko ti ispriča vic o Holokaustu?

O: Da.

M2: (Podrinjac)

Čuo sam, nekoliko viceva. Šta reći na to...dno debilizma i to ne samo o Srebrenici...znaš i sama kakav je naš mentalitet...od nesreće pravimo viceve...razočaran sam....ljudi ce uvijek praviti šale od onoga sto ne poznaju ili što nisu dozivjeli...ja sam htio istući lika u kafiću kad sam to čuo.

M7:

Jebeno okrutno, vic je sranje nad sranjima. Nije smješan. One koji pričaju viceve na tu temu bi najradije PROT'RO kroz šake. Ma to su debili i idioti kojima treba silovat dijete, pa nek onda prave takve viceve.

Ne može se tako prevazići trauma sve dok su ovi dripci na vlasti. Pravo prevazilaženje je osvjestiti čovjeka, i obrazovati... ne dozvoljavat ljudima da glasaju za ovu bagru koja se ni nakon sto godina sigurno neće dozvati pameti. Vic to ne može bit, pogotov ne takav.

P: A jesi li cuo viceve o holokaustu? Židovima?

O: Isto mislim i o njima. Jedine bolesne viceve koje mogu slušati su ti crni, ali bez nacije i žrtve. Ono, šta je gore od jedne bebe u kontejneru? Odgovor: jedna beba u dva kontejnera, ti mogu proći...i to je vrh

P: Ispričaj to majci koja je izgubila bebu na porođaju.

O: To može proci sad, vjerovatno zato što sam u tom dobu...pa ne razmišljam na takav način

P: ZNACI SMIJES SAMO ONOM STO TE NE DOTICE?

O: To stoji...smiješ se onom što te ne dotiče i što smatraš smiješnim e sad je to i do čovjeka...i do njegovih pogleda...pa će neko popizdit...a neko se smijat...

M8:

Suštinski, crni humor mi se dopada, ali isto tako razumijem kada neko protestuje jer u tome vidi čisto ismijavanje i podrugivanje ljudskoj tragediji kao što je to Srebrenica.

Međutim, ja lično uživam u njemu

P: Da li bi to ispričao nekom iz Srebrenice?

O: Da, ukoliko nekoga iz Srebrenice zanima moj stav o crnom humoru.

M9:

Crni humor mojoj prirodi nikad nije bio blizak niti me uveseljavao naročito. A samo iz poštovanja prema kazivaocu vica mogu se osmjehnuti, refleksno nasmijati – nesvjesno se nasmijati – ali taj čin je usmjeren na „tehničko“ rješenje vica, više na „dosjetku“ na samu ideju vica; na želju da iz najteže situacije proizvede nešto pozitivno – izazove taj kratku osmjech. Moju pažnju više privlače istinite životne priče, sa komičnim, dakle ne na izmišljenim i ne na montiranim situacijama.

M12 (Srebreničanka)

P: Jesi li cula ti viceve o Srebrenici?

O: Kad sam tu ne smiju reć jer sam jako osjetljiva na tu temu, ali čujem nekad. Veći je problem u raji koja ih prepričava.

Mislim koliko čovjek mora biti malouman i nezahvalan da se tako zeza s ljudima koji su krv prolili za njegovu guzicu, a pišu ih očito oni tamo, što su sve to i napravili.

P: Nisu ti smijesni, ne izazivaju takvu reakciju kod tebe?

O: Bože sačuvaj, padaju mi u očima oni koji su prepričali, mislim gube munjevitom brzinom sve vrijednosti čovjeka, bude nacionalizam u meni, tjeraju me da još više mrzim one druge. Aaaa znas da si me u najdublju ranu dirnula boga mi. Ne zna ko ne doživi, vjeruj...toliko je prošlo, a svi mislim ja ih dosta znam s mog kraja, svi burno reaguju i boli puno.

M17 (Zvorničanin)

GROZNO. DELIKATNA JE TEMA, JER SAM ČLAN PORODICE ŽRTAVA

ISKRENO, TAKVA VRSTA VICEVA, iako je uvredljiva, ne može me povrijediti jer sam jak. Mislim da su ti

vicevi latentna kampanja da se iskarikira ili na neki način umanji genocid koji se desio.

P: Zanima me kako se ti osjećaš kad čuješ takav vic?

O: Izdano!! ali istog trenutka shvatam da je osoba koja ga priča toliko glupa da ne zaslužuje da se

prepirem s njom...beznadežan slučaj...malo sam zatečen pitanjem...ali to je kakogod, sramotno i užasno

Taj vid izražavanja ne bi NIKADA trebao da bude plod tzv. umovanja ljudi sa ovih područja. Pa zašto bi

ismijavali išta ?? Nikada nisam volio ni viceve o holokaustu niti o djeci sa posebnim potrebama. To je jedna od poenti bogobožnosti.

M20:

To je crni humor.

Mislim da svako zna definiciju* istog.

**Na jedan način predstavlja borbu protiv straha od smrti i ostalih teških stvari koje ljude mogu snaći u životu. Ne mora nužno da znači da je takav humor vređanje osoba koje je zadesila teška bolest, ili su ostali bez nekog od ekstremiteta ili im je neko blizak preminuo. Sa takvim humorom se čovek "bori" sa problemima, nalazi tračak nade da kada se stvari odvijaju loše po njega, da na kraju ipak smogne snage da pored svih nedaća nastavi dalje.*

Crni je humor prepletanje elemenata komike s tragičnom slikom svijeta, pri čemu se neutralizira suosjećanje sa žrtvom, ali ne i svijest o tragičnoj naravi njezine sudbine.

M21

Bolestan vic. Crni humor. Još je sve to zajedno friško za neke viceve.

P:A recimo čuo si viceve o Hitleru i Jevrejima?

O:Ma milion. Jbg svi se smijemo tim vicevima. Jer se to sve zajedno nije nama desilo, a na Srebrenicu se ja ne mogu nasmijati. Pa jbg, sve je to skoro bilo, svi smo na neki način bili dio toga. Proživili to pa nam nije smiješno. Smiješno je ovoj mlađoj djeci sto nemaju pojma, isto sto se mi smijemo Hitleru i Jevrejima jer ih mrzimo.

P:Ti mrziš Jevreje?

O: Ne simpatišem ih nikako. Amerikance, engleze i jevreje. Jevreji sve zakuhaju u svijetu.

M26

P: Jesi li čula viceve o Srebrenici?

Ne znam da sam ih čula uopšte. Vjerovatno mi se ne bi sviđjeli da ih čujem nije to baš za zezanja tema. Ma šta ja znam ono vicevi tako sa nacistima i to mi budu smiješni al kontam ovo je malo ličnije ipak. Nije da nisam ljubitelj crnog humora al nije baš skroz isto vic o Jevreju recimo i ovaj. Zato što je ovo ličnije kad je skoro bilo i kad je vezano za moj život lično. Sad to možda malo licemjerno zvuči al nekako me se manje tiče al dobro nije mi ni sad ovo o holokaostu smiješno samo zato što me se ne tiče, nije mi ni taj svaki po volji vic.

M28

Mislím da su smiješni, jer nisam neko ko ima predrasude... Smiješni su mi i vicevi o hendikepiranim osobama, kao i onim ćoravim, i ako su OK vicevi o Hitleru i Jevrejima, zašto ne bi bili OK i ovi o Srebrenici. Ne vidim razlog tabuiziranju ???

M30

Neću ni da ih slušam. Ne želim. Ostavite ba više mrtve na miru ni tu im ne daju rahat da spavaju.

P:A o Jevrejima i Hitleru šta o tome misliš o vicevima na tu temu.

O:Ma židovi nisu ljudi vidiš šta rade a isti ti je to. Ne znam šta vam je sa tim morbidnim vicevima. Je li to neka skrivena kamera došla do mene.

M31

Bezobrazno, nisko, ponižavajuće, poražavajuće bez imalo stida vicevi na tu temu se smišljaju. Grozno.

P:Sad mi reci smiješ li se vicevima o Jevrejima? Iskreno, ne, jer su mi bolesni, kao i ovaj maloprije.

E sada kroz vic bi se "moglo" reći da se potvrđuje genocid u Srebrenici al po nekom mom mišljenju on se i dalje negira.

Dok je cijela svjetska javnost osudila naciste i Hitlera za holokaust što se tiče Srebrenice tj. Podrinja to nije slučaj.

Vjerovatno nikada neće biti priznat prije svega zbog politike na Balkanu. A ovo je 10. izvršeni genocid nad muslimanima ali ne samo nad njima nego i nad katolicima.

Počeo sa Eugenom Savojskim pa preko velikosrpskih i veliko hrvatskih krugova u vrijeme SHS, Kraljevine SHS i Jugoslavije i završio se 90 tih godina.

M33 (Srbija)

NAKON ŠTO JA ISPRIČAM VIC (SA I BEZ KOSTIJU):

O:Odvratan je.

P:Ni trunke smiješan? Ne izaziva spontano smijeh da tako kažem?

O:Ne, ni trunke smeh. Ovaj o srbinu i hrvat u je bas smesan. Neki bi ga svrstali u tzv crne viceve koje ja bas i ne volim, mada i tu ima raznih, onih na koje se spontano nasmejet pa kad razmislite vidite a je glup, bizaran, bolestan i slicno, a ima onih "viceva"koji su odvratni kao sto je ovaj iskreno me zanima ko je smislio ovakav vic: srbin, musliman ili hrvat...

P:Moze li doprinijeti pomirenju?

O:Ovaj sigurno ne služi pomirenju.

P:Evo još jedan? Kakvi su ljudi šetali Sarajevom od '92 do '95. god.? Promašeni.

O:Boze sacuvaj! de od toliko smesnih ratnih viceva vi andjoste bas ovakve

nije smesan, mada, za razliku od prethodnog izazove onaj refleksni smesak

M34 (Srbija)

P:Jesi li čuo neke viceve o ovom posljednjem ratu?

O:U poslednje vreme ne...i ovako su svi glupi...al znao sam jedan. Ide kao šta rade Mujo i Haso na klackalici u Sarajevu...zajebavaju snajperiste...onda ima onaj o Hasi koj otvara riblji restoran za vreme rata u centru Sarajeva...prodaje lignje... Svi ga pitaju odakle bolan Haso lignje...a on...šta UNPROFOR zna šta je sunet.

P: Odlično! Eh sad me zanima naravno da li si se smijao na ove viceve? A drugo ja moram da ti ispričam jedan o Srebrenici a ti mi reci šta misliš? Ide ovako: Kako se prodaje zemlja u Srebrenici? Sa i bez kostiju. Tvoj zadatak je da mi kažeš šta misliš o vicu i je li smiješan?Jesi li se smijao na ovo?

O:To me pitaš kao srbina iz Beograda?:)

P: Pa, valjda...

O:Glup...ništa smešan...može mnooogo bolje

P: Ajd mi malo objasni...

ON: Pa glup je sestro...šta treba da ti objašnjavam...da ispričaš Holandjaninu verovatno bi se zgrozio...mi se ovde potrudimo da to bude mnoogo bolesnije...

P: Kako bolesnije? Imas li neki pravo bolestan? Meni su recimo oba bila smiješna. A ovi tvoji još smješniji.

O: Meni draga ni jedan nije smešan o tim sranjima...
Ne znam...potrudio sam se...ima interesantnu poruku na koju bi se i neki nasmejali...mislim da se ovim vicevima više smeju baš ti "promašeni" nego ja...Hteo sam da ti kažem još to da čovek koji preživi tako nešto stvori odbranbeni mehanizam da ne bi odlepio...(slavljenje života npr)...

M35 (Srbija)

P: Da li si čuo ijedan vic o posljednjem ratu?

O: A to pa jesam...na foru genocida i tako to ovako neću da ti pričam o svemu, one najgore već jedan kako bih rekao pristojan da ne uvredim nikoga. Mujo i Haso čuvaju rov na frontu lozinka je kada Mujo kaže vetar piri da Haso odgovori zaista piri i tako obiđe Haso jedan krug, a Mujo ce vetar piri, Haso odgovara zaista piri. Drugi put isto tako, ali treći put Mujo kaže vetar piri niko ne odgovara pa on ponovo pita i tad se čuje se vaistunu piri! Kontaš? Vaistinu = ortodoksna srpska reč. Srbi stigli.

P: Ajd nemoj da se ustručavas molim te ispričaj i taj brutalni jer ja ću tebi svakako ispričati isto vic i da mi ti kazeš sta misliš o njemu.

O: Pa iskreno, ne bih. Ima dosta parola jedna od njih je dobar musliman = mrtav musliman to je sasvim dovoljno, izvoli slušam vic.

P: Kako se prodaje zemlja u Srebrenici? Sa i bez kostiju. To je vic. Eh sad tvoje mišljenje.

O: Kada imaš toliko ljudi pobijeno na tako malom prostoru ne možeš dobiti zemlju bez kostiju.

P: Evo još jedan, kakvi su se ljudi šetali Sarajevom od 92 do 95. Promašeni.

O: Nije smesno Selma to što ljude koje deli samo veroispovesti koji su u krvnom srodstvu hteli to ili ne da priznamo počevši od drugog svetskog rata pa na ovamo uništili 2 miliona zivota ako ne i više i dalje teže da se istrebe i dalje ostaje isto. Ne prolazi. Da ti ja kazem i kada poslednje generacije koje su živele ili rodjene u Jugoslaviji budu nestale mržnje će biti još veće. Problem je u identitetu i istoriji. I eto da kažem ja ne smatram da su ovakvi vicevi smesni

P: A da ti je ovakav vic ispričao tvoj najbolji drug, u društvu nekom a ne ja ovako. Da li bi reakcija bila ista?

O: Ispričao mi je moj drug iz Bijeljine sa kojim sam studirao Bogosloviju pa da, bila bi, nasmešim se iz kurtuazije ali rekoh ti

ne smatram da je smešno razlika je velika između Srba koji žive tamo i nas iz Srbije vidi se to, tamo su mnogo ljuti. Mi nismo toliko.

P: Niste toliko, hehe? :)

O: Pa gde pitas, buduceg pravoslavnog sveštenika mi smo tek ljuti. :)

M36 (Srbija)

P:Šta misliš o vicevima na temu genocida i rata?

O: Mislim da je to jedan od načina da se prevazidja tragedija koja je zadesila silan narod u isto vreme vicevi treba da budu takvi da ih ceo svet razume a ne samo područje rata a takodje ne treba uopste da postoje takvi vicevi.

Sanja Berberović – Analiza vica

1. Lingvističke teorije humora i kognitivna lingvistika

Humor je već dugi niz godina prisutan kao predmet izučavanja u radovima sociologa, književnih kritičara, psihologa, filozofa i lingvista.⁸ Međutim, humor, koji je u istraživanjima vrlo često bio nerazdvojiv od ironije, tek je u posljednje vrijeme postao neovisna tema mnogih lingvističkih istraživanja, posebice onih napisanih u teorijskim okvirima kognitivne lingvistike.⁹ Razlog tomu je, kako mnogi kognitivni lingvisti tvrde, činjenica da ova lingvistička teorija, naročito sa kognitivnom teorijom metafore i metonimije, kao i teorijom konceptualne integracije, može ponuditi odgovore na pitanja na koja druge lingvističke teorije nisu mogle.¹⁰ Tako i ovaj rad primjenjuje teoriju konceptualne integracije na stvaranje značenja humora, kao i njegovo razumijevanje. Međutim, prije nego što se pozabavimo glavnom temom ovoga rada, osvrnut ćemo se na dvije lingvističke teorije humora koje su uskladive sa kognitivnom lingvistikom i koje su po nekim lingvistima (Brône i Feyaerts 2003, Ritchie 2005) svrstane u klasičnu kognitivnu teoriju nesklada.

⁸ Prema Raskinu (1998: 355-6), tri su klasične teorije humora, teorije nesklada (*incongruity theories*), teorije neprijateljstva (*hostility theories*), i teorije opuštanja (*release theories*). Zagovornici teorija nesklada (Kant, Shopenhauer, Beattie) smatraju da humor nastaje suprotstavljanjem dvije neuskладive situacije koje povezuje šala. Teorije neprijateljstva (Aristotel, Platon, Hobbes, Darwin) drže da je humor civilizirani način agresije, dok teorije opuštanja (Spencer, Freud) “see humor as an outlet for mental, nervous, and psychic energy after a strain, struggle or tension, as well as a rebellion against the moral, ethical, and logical constraints of everyday life”. (Raskin 1998: 355-356)

⁹ Vidi Barcelona (2003), Bergen (2004), Brône i Feyaerts (2003), Coulson (2002, 2005), Veale (2003), Veale i sur. (2006).

¹⁰ Brône i Feyaerts (2003) i Veale i sur. (2006) u svojim člancima iznose niz argumenata kojima pokušavaju ukazati na prednosti analiziranja humora u okvirima kognitivne lingvistike.

Nije iznenađenje da su lingvističke teorije humora začete još u doba Platona i Aristotela.¹¹ Međutim, Koestler (1964: 51, citirano u Coulson 2002) u svom djelu *The Art of Creation* sljedećom tvrdnjom postavlja temelje na kojima su izgrađene suvremene lingvističke teorije humora.

The sudden bisociation of an idea or event with two habitually incompatible matrices will produce a comic effect, provided that the narrative, the semantic pipeline, carries the right kind of emotional tension. When the pipe is punctured, and our expectations are fooled, the now redundant tension gushes out in laughter, or is spilled in the gentler form of the sou-rire.

U centru se pozornosti suvremenih lingvističkih teorija nalazi nesklad (*incongruity*) koji proizlazi iz dva oprečna scenarija ili okvira (*frame, script*). Slušalac prvo interpretira šalu u skladu sa prvim scenarijem, zatim nailazi na element koji otkriva da interpretacija u skladu sa prvim scenarijem nije moguća, te ta oprečnost i napetost između scenarija izaziva smijeh.

Tako je teza o neskladu razrađena u Raskinovoј teoriji pod nazivom *Semantic Script Theory of Humor* (SSTH). Smatra se da je upravo ova teorija napravila najvažniji iskorak u lingvističkim teorijama humora, koja se, za razliku od dotadašnjih lingvističkih teorija, bavi semantičkim i pragmatičkim aspektima humora. Također, u lingvističkom je svijetu uvriježeno mišljenje da svako ozbiljnije istraživanje lingvističkih aspekata humora mora početi sa osvrtom na ovu teoriju. Raskin (1985: 99, citirano u Attardo 2001: 1) predstavlja osnovnu hipotezu SSTH na sljedeći način.

A text can be characterized as a single-joke-carrying-text if both of the [following] conditions are satisfied: i) The text is compatible, fully or in part, with two different scripts ii) The two scripts with which the text is compatible are opposite (...). The two scripts with which some text is compatible are said to overlap fully or in part in this text.

Attardo definira scenarij (*script*) (2001: 2-3) kao “a cognitive structure internalized by the speaker which provides the speaker with information on how a given entity is structured...”.

¹¹ Vidi Attardo (1994) za pregled lingvističkih teorija humora.

U lingvističkoj se literaturi često, s ciljem objašnjavanja SSTH, navodi sljedeća šala, koja je preuzeta od Raskina (1998: 357).

(1) *'Is the doctor at home?' the patient asked in his bronchial whisper. 'No,' the doctor's young and pretty wife whispered in reply. 'Come right in.'*

Slušalac prvo interpretira šalu u skladu sa scenarijem DOKTOR-PACIJENT koji je nekoliko puta i naglašen riječima kao što su doktor, pacijent i bronhijalni šapat. Međutim, zbog odgovora mlade i lijepe doktorove supruge, zadnje rečenice koja je ujedno i poanta vica, slušalac se mora vratiti na početak šale i interpretirati je u skladu sa scenarijem LJUBAVNIK. Ova dva uskladiva scenarija su oprečna, što je po ovoj teoriji ključno za nastajanje humora.

Kasnije su Attardo i Raskin (1991) preradili i proširili ovu teoriju i nazvali je *General Theory of Verbal Humor* (GTVH). Pored toga što je GTVH prilagođena da može uključiti analizu dužih tekstova, a ne samo šala, Attardo i Raskin su razradili još i šest parametara, odnosno izvora znanja (*knowledge sources*) koji su potrebni za nastajanje i razumijevanje šale. Prema Arrardu (2002: 233) izvori znanja su: Script Opposition (SO), Logical Mechanism (LM), Situation (SI), Target (TA), Narrative Strategy (NS), Language (LA). Tako bi, po ovoj teoriji, analiza prethodnog primjera bila dodatno obogaćena identifikacijom ovih parametara. "[A]ddressing language structural (LA), discourse analytical (NS), sociolinguistic (TA, SI) and cognitive/logical (LM) issues, the GTVH aims at an encompassing linguistic-pragmatic (and not only semantic) account of *verbal humor*" (Brône i Feyaerts 2003).

Za Giorinu (2003) *graded salience hypothesis* (GSH) se može reći da ima sličnosti sa teorijama nesklada.¹² Prema Giorinoj (2003: 170) hipotezi, "understanding a joke involves a sequential process upon which a salient meaning of a key word or expression is activated initially and suppressed at the punch line, disjunctive position, or even later on". Hipotezu je najlakše ilustrirati na sljedećoj šali, koja je preuzeta od Giore (2003: 168).

¹² Vidi Brône i Feyaerts (2003) za sličnosti ove dvije teorije.

(2) *By the time Mary had had her fourteenth child, she'd finally run out of names to call her husband.*

Kako Giora objašnjava, predominantno (*salient*) značenje imenice *name* je lično ime, a interpretacija u skladu sa ovim značenjem je dodatno potvrđena u kontekstu, odnosno upućuje na davanje ličnog imena novorođenčetu, kao i sužen izbor ličnih imena prilikom imenovanja četrnaestog djeteta. U ovakvom kontekstu poanta vica zapravo predstavlja iznenađenje. Zbog nespojivosti između konteksta i predominantnog značenja šala se mora ponovo interpretirati, što zapravo dovodi do interpretacije u skladu sa manje dominantnim značenjem, pogrdna imena, a u skladu sa engleskim idiom *to call someone names* koji znači grditi, odnosno nazivati nekoga pogrđnim imenima.

Brône i Feyaerts (2003) tvrde da ove dvije lingvističke teorije humora predstavljaju osnove na kojima istraživanja u okvirima kognitivne lingvistike trebaju biti utemeljena. Međutim, oni također navode da ove teorije ipak ostavljaju neka otvorena pitanja na koja upravo kognitivna lingvistika može dati odgovore.¹³

2. Teorija konceptualne integracije u humoru

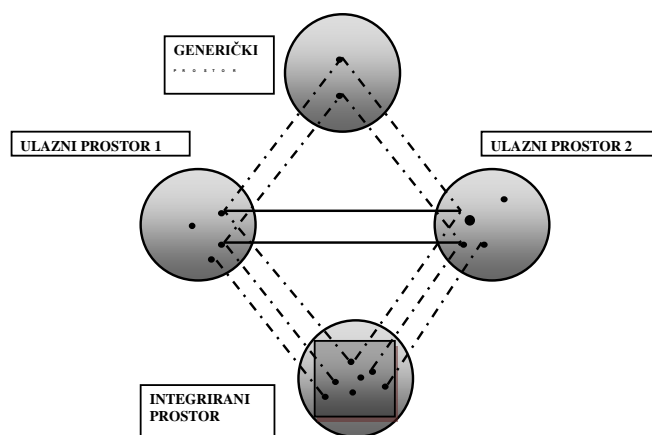
Mark Turner i Gilles Fauconnier su 1993. godine osmislili teoriju konceptualne integracije, koja nam daje uvid u naš način razmišljanja, stvaranja i razumijevanja svijeta oko nas. Mark Turner (2007: 377), jedan od osnivača teorije konceptualne integracije, opisuje ovu teoriju kao "a basic mental operation that works over mental spaces". Teorija konceptualne integracije se razvila iz Fauconnierove (1994) teorije o mentalnim prostorima.¹⁴

Integracijska se mreža sastoji od najmanje dva ulazna prostora, generičkog prostora i integriranog prostora. Struktura generičkog prostora je zajednička za sve ulazne prostore, dok

¹³ Vidi Brône i Feyaerts (2003) za mogućnosti daljnjeg istraživanja humora u okviru kognitivne lingvistike, između ostalog i primjenu teorije konceptualne integracije u humoru.

¹⁴ Fauconnier i Turner (2002: 40) definiraju mentalne prostore kao "small conceptual packets constructed as we think and talk, for purposes of local understanding and action".

integrirani prostor nasljeđuje elemente iz svih ulaznih prostora, razvijajući novu strukturu. Također, prisutna su preslikavanja između prostora, koja povezuju ekvivalente u ulaznim prostorima. Integrirani je prostor povezan sa generičkim prostorom, koji se preslikava na svaki od ulaznih prostora. Generička struktura prisutna u generičkom prostoru je uključena u integrirani prostor. Određeni raspored elementa omogućava da se odnosi koji prethodno nisu postojali u ulaznim prostorima ostvare u integriranom prostoru. Fauconnier i Turner (2002: 20) tvrde da “finding correspondences that look as if they are objectively there requires the construction of new imaginative meaning that is indisputably not ‘there’”. Mreža se može sastojati od nekoliko ulaznih prostora, kao i višestrukih integriranih prostora. Integracijska se mreža može predstaviti dijagramom kao na Slici 1.

Slika 1. Osnovna integracijska mreža (preuzeto iz Fauconniera i Turnera 2002: 46)

“Blending can be detected in everyday language, idioms, creative thought in mathematics, evolution of socio-cultural models, jokes, advertising, and other aspects of linguistic and nonlinguistic behavior” (Turner & Fauconnier, 1995, p. 186). In that sense, conceptual integration theory has emerged as a powerful theory that can account for a wide variety of linguistic and non-linguistic phenomena. However, it should be noted

that “the process of blending is in general invisible to consciousness and detectable only on analysis” (Fauconnier and Turner, 1994, p. 3).

Kao što smo već spomenuli, smatra se da je konceptualna integracija osnovna mentalna operacija, koja je neophodna za najjednostavnije vrste mišljenja, te da je konceptualna integracija nesvjesna aktivnost utkana u svaki aspekt ljudskog života. (Fauconnier i Turner 2002: 18). Pokazalo se da se ova teorija također može uhvatiti u koštac sa različitim oblicima semantičkih i pragmatičkih pojava. U skladu s tim, nije iznenađenje da je teorija konceptualne integracije našla svoju primjenu u humoru, a naročito kada je u pitanju proces stvaranja značenja humorističnih primjera kao i razumijevanje humora.¹⁵ Tako Coulson (2002) napominje da “[t]hough not all blends are humorous, blending does seem to be an inherent feature of humor”.

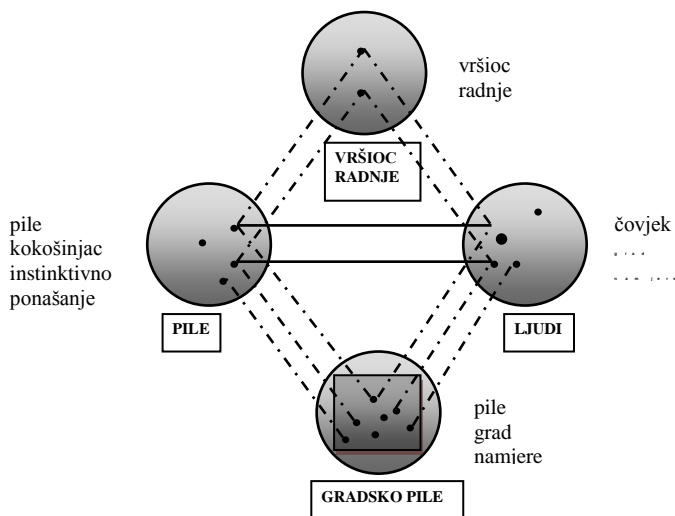
Gledište da humor nastaje kombinacijom različitih okvira (*frames*) odnosno ulaznih prostora se može naći u Koestlerovoj tezi, koja je predstavljena u prethodnom dijelu rada. Coulson komentira ovu tezu i napominje da Koestler (1964) ističe činjenicu da humor uključuje “the unlikely combination of related structures”. Također, Brône i Feyaerts (2003) ističu da, koristeći termin *frame blend*, Hofstadter i Gabora (1989) upućuju na kombinaciju različitih okvira, te tako predstavljaju preteču teorije konceptualne integracije u humoru. Ovaj se termin koristi za “okvir čiji su elementi i odnosi izgrađeni od kombinacije dvaju okvira koji dijele neku apstraktnu strukturu”¹⁶ (Coulson 2002, prijevod autora).

¹⁵ Primjena teorije konceptualne integracije na humor je bila tema nekoliko radova napisanih u skorije vrijeme. Vrijedno je spomena da se u radovima pristupa analizi različitih oblika humora, od igre riječi do političkih karikatura. Tako Bergen (2004), Coulson (2002), Marín-Arrese (2003) razmatraju primjenu teorije konceptualne integracije u analizi političkih karikatura. Nadalje, Lundmark (2003) primjenom iste teorije analizira igru riječi u reklamama, Kyratzis (2003) razmatra humor u diskursu među prijateljima, dok se Coulson (2005) bavi humorom u radijskom programu.

¹⁶ “...a frame whose elements and relations are constructed from a combination of two frames that share some abstract structure” (Coulson 2002).

Kako bismo ilustrirali primjenu teorije konceptualne integracije na humor, iskoristi ćemo Coulsoninu (2002) analizu poznate šale koja ima svoju inačicu i u hrvatskom.

(3) *Why did the chicken cross the road? To get to the other side.*

Slika 2. Integracijska mreža za šalu *Why did the chicken cross the road?* (preuzeto od Coulson 2002).

Integracijska je mreža sastavljena od dva ulazna prostora, generičkog prostora i integriranog prostora. U prvom ulaznom prostoru nalazimo pilad kao životinje koje se ponašaju u skladu sa svojim instinktima, a obično žive u kokošinjcima. U drugom ulaznom prostoru imamo ljude koji žive u gradovima i koje obično odlikuje svjesno ponašanje. Projekcijama iz ova dva ulazna prostora, u integriranom prostoru nastaje pile koje živi u gradu i koje ima promišljene namjere, tj. ponaša se kao čovjek koji s namjerom prelazi ulicu.

Kako Coulson (2002) tvrdi, humor nastaje u integriranom prostoru jer imamo kombinaciju pileta i čovjeka koja rezultira neskladom. Kognitivni lingvisti (Coulson 2002, Marín-Arrese 2003) smatraju da je upravo nesklad koji se javlja u integriranom prostoru ključni element za nastajanje i razumijevanje humora. U tom smislu, nesklad u ovoj šali je rezultat činjenice da pilad ne žive na gradskim ulicama i obično ih ne konceptualiziramo kao bića sa promišljenim namjerama. Međutim, blend ne podrazumijeva nastanak novog bića

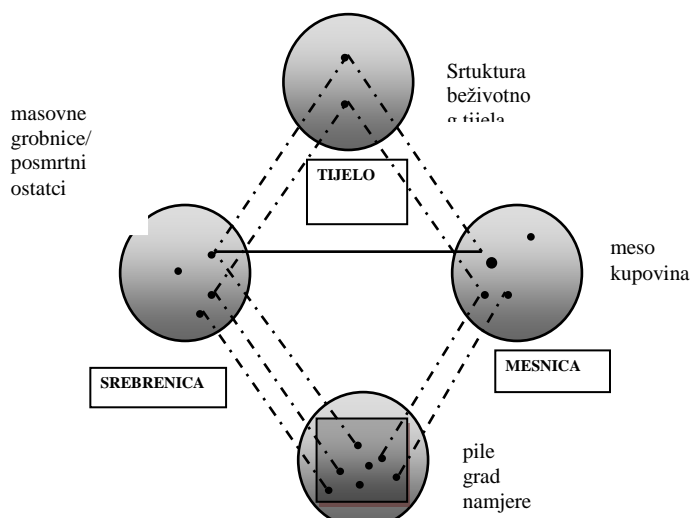
nastalog križanjem čovjeka i pileta, nego još uvijek imamo pile koje se ponaša u skladu sa normama ponašanja ljudi i koje živi u svijetu koji je kreirala šala.

3. Teorija konceptualne integracije primijenjena na šale iz kasnovječnjeg programa

Kao što smo predstavili u prethodnom dijelu rada, primjenom teorije konceptualne integracije može se pokazati kako dolazi do stvaranja značenja humora i njegovog razumijevanja. Također, ova teorija u određenoj mjeri objašnjava i zašto humor uspješno naglašava apsurdnosti realnog svijeta.

Kako se prodaje zemlja u Srebrenici?

- S kostima i bez kostiju.

Integracijska mreža se sastoji od četiri mentalna prostora, tj. dva ulazna prostora, generičkog prostora i integriranog prostora. U prvom ulaznom prostoru imamo Srebrenicu, koja zapravo metonimijski stoji za genocid koji se desio u tom gradu 1995., i uključuje naše sveukupno znanje o genocidu, stradanje civila, stvaranje masovnih grobnica i svih ostalih nemilih događaja koji se povezuju s ovim gradom. U drugom ulaznom prostoru imamo koncept mesnice koji uključuje naše

enciklopedijsko znanje o kupovini mesa, vrsti mesa koje možemo naći u mesnici (uključujući meso s kostima ili bez kostiju), kao i sam čin odlaska u kupovinu. Ono što ova dva ulazna prostora imaju zajedničko je locirano u generičkom prostoru. Tako generički prostor sadrži koncept (beživotnog) tijela, nebitno da li je ljudsko ili životinjsko, posebno strukturu tijela, odnosno kosti i ostale dijelove. U integrirani se prostor iz ova dva ulazna prostora projiciraju određeni elementi. Iz prvog ulaznog prostora u integrirani se prostor projicira koncept masovnih grobnica, zemlja u kojoj su sahranjeni posmrtni ostatci stradalih u genocidu. Iz drugog ulaznog prostora u integrirani se prostor projicira način prodaje mesa, sa i bez kostiju. Ova dva prostora su međusobno povezana preslikavanjima kojima se kosti iz masovnih grobnica preslikavaju na kosti u mesu koje se koristi kao hrana. U integriranom prostoru nastaje nova struktura koja sadrži scenarij kupovine zemlje u Srebrenici sa i bez kostiju.

Ono što je ključno za nastajanje humora u konceptualnoj integraciji je nesklad koji se javlja u integriranom prostoru. Naime, integrirani prostor u ovoj integracijskoj mreži sadrži scenarij kupovine zemlje s kostima i bez kostiju i stoji naspram ulaznih prostora koji sadrže scenarije koji su usklađivi sa realnim svijetom politike, a kombiniranjem ovakvih scenarija u integriranom se prostoru scenarija javlja nesklad. Tako se dva oprečna scenarija, oprečna u smislu da je jedan stvaran, a drugi apsurdan i nerealan, 'sudaraju' u integriranom prostoru, te se kao rezultat javlja nova struktura koja je proizvodi "unexpected inferential and emotional effects which contribute to the humor appreciation" (Marín-Arrese 2003). Kao što smo već napomenuli, smatra se (Coulson 2002, Marín-Arrese 2003) da je upravo stvaranje nesklada u integriranom prostoru ključno za nastajanje humora, ali može se reći i da je ovo svojstvo koje se može naći samo u humorističnim blendovima. Međutim, ono što je zajedničko svim integracijskim mrežama jeste projiciranje iz integriranog prostora u ulazne prostore (Fauconnier i Turner 2002), a u humoru ova kognitivna operacija je ključna za razrješenje nesklada. Kako Marín-Arrese (2003) navodi "[t]he problem solving or resolution of the incongruity is realised by projecting backward to these input spaces ...".

Također, efekt koji nesklad i nastajanje humora u integriranom prostoru proizvode jeste uspješno naglašavanje određenih

aspekata realnog svijeta. Tako, Coulson (2002) smatra da upravo nova struktura u integriranom prostoru može naglasiti predodžbe u ulaznim prostorima. Naime, projiciranjem iz integriranog prostora u ulazne prostore dolazi do naglašavanja određenih činjenica u svijetlu strukture koja je nastala u integriranom prostoru. Može se reći da novonastala struktura u integriranom prostoru, osim što omogućuje konceptualiziranje određenog scenarija, također naglašava određeni scenarij u ulaznom prostoru. Tako Coulson (2002) zaključuje da “[c]onceptual integration processes allow us to construct bizarre, disposable concepts which in turn promote particular construals of their input domains”.

Šejla Šehabović – Vicevi i genocid

Taj zadatak ti nije za petak večē.

(Dio odgovora intervjuiranih na pitanje šta misle o vicevima o genocidu)

Zbog čēga mislim da je dragocjeno istražiti način na koji nastaju, prepričavaju se i recipiraju vicevi o genocidu u Srebrenici

Kad sam prvi put čula odgovore intervjuiranih na temu viceva i genocida u Srebrenici, učinilo mi se da se u nekoliko kratkih rečenica koje su upitani izgovarali skoncentisao svaki mogući stav koji čovjek uopće može imati suočen sa užasom. Sjetila sam se šta znači smijeh koji nastaje iz šoka. Kada smo, negdje pred kraj rata, sahranjivali šesnaestogodišnjeg druga iz naše ulice, vrijeme nakon sahrane naša grupica srednjoškolaca provela je u histeričnom smijehu. Tada nam je neko stariji objasnio kako se smijemo od šoka. Neki od intervjuiranih su se, taman kako se i ja sjećam nakon te sahrane na kojoj sam prvi put ugledala mrtvo i napuhano tijelo vršnjaka, izvinjavali zbog smijeha. Drugim riječima, nisu se slobodno smijali. U tome je stvar sa smijehom: smijeh nije, ne može i ne smije biti oslobođen svakog straha. U intervjuima se ponavljalo pitanje, postavljeno, kako onima koji su smatrali da imaju pravo na ovu vrstu smijeha, tako i onima koji su smatrali da niko na to ne može i ne smije imati pravo – pitanje se ticalo načina na koji upoređuju viceve o genocidu u Srebrenici sa drugim politički nekorektnim vicevima – sa onima o crncima, o Jevrejima... Važno je upamtiti da neki ljudi smatraju da im vlastita pozicija (u ovom slučaju blizina ili udaljenost od traume) daju ili oduzimaju pravo na smijeh. Štaviše, većina ispitanih insistira na stavu da je njihovu vlastitu poziciju nužno **poopćiti** – znači, da stav koji izlažu na ovu temu na neki način mora postati pravilo. U ogromnoj većini odgovora ja sam čula strah od mogućnosti da vlastita pozicija (poštovanja ili zaboravljanja, svejedno) bude i ostaje individualno gledište, koje ničim ne obavezuje druge. Dragocjeno je o ovoj temi razgovarati, budući da je to jedna od rijetkih tema na kojoj se može dubinski analizirati naš odnos prema stvarima koje su neizgovorljive.

Neobično je odgovore ispitanih slušati – mada, u trenutku kad sam ih prvi put čula, sva njihova razmišljanja učinila su mi se poznatim. Ima li ikoga ko nije pomislio da ne treba, nikad, pričati o Srebrenici i smijati se? Ima li ikoga ko nije, istovremeno, pomislio, da se treba smijati, jer smijeh nikome ne smije biti zabranjen? Ima li koga ko nije pomislio da se nikad nikom nije desilo ono što se nama dešava – i ima li ikoga na svijetu ko nije, u isto vrijeme, pomislio da se desilo, i to svakom? To znači da nismo poraženi, ta činjenica da istovremeno ispitujemo vlastito pravo na smijeh i traumu, i da mislimo o tome samo kad moramo – i da i tad mislimo, i nadamo se, da postoji istovremeno više od jedne mogućnosti (mada se svakom od nas neumitno čini da je prva verzija koja nam je na pamet pala, zapravo ona jedina, koju svi treba da misle, i da osjećaju).

Postojao je jedan trenutak u kojem sam, slušajući odgovore ispitanih, osjetila potpuni poraz. Ovako je glasio odgovor:

M17

Grozno. Jeste delikatna tema, jer sam član porodice žrtava. Iskreno, takva vrsta viceva, iako je uvredljiva, ne može me povrijediti jer ja mislim da su ti vicevi latentna kampanja da se iskarikira ili na neki način umanju genocid koji se desio.

Zanima me kako se ti osjecas kad čuješ takav vic?

Izdano!! Ali istog trenutka shvatam da je osoba koja ga priča toliko glupa da

ne zaslužuje da se prepirem s njom...beznadežan slučaj...malo sam zatečen pitanjem...ali to je kakogod, sramotno i užasno.

Taj vid izražavanja ne bi NIKADA trebao da bude plod tzv. umovanja ljudi sa

ovih područja. Pa zašto bi ismijavali išta ?? nikada nisam volio ni viceve o holokaustu niti o djeci sa posebnim potrebama. To je jedna od poenti bogobožnosti.

Šta je u ovom odgovoru poražavajuće? Šta me prestrašilo? I drugi intervjuirani odgovarali su željom da se zabrani, ignorira ili prezre pričanje viceva o genocidu. Sadržaj odgovora, zato, nije razlog zbog kojeg sam se sama osjetila poraženom. Jezik kojim je odgovor izrečen za mene je zastrašujući. Jer ispitan

nije rekao: ubijen mi je otac, brat, rođak, stradao sam, tužan sam, sam sam, strah me je... Rekao je da je član porodice žrtava. U našem jeziku, biti član bilo čega znači odmak od vlastitog iskustva i osjećaja. Ovaj šturi jezik iz novinskih izvještaja oduzima svaku mogućnost da čovjek čovjeku nešto kaže. Također, izrazi latentna kampanja, poeta bogobojažnosti, naučeni su, ponavljani toliko puta da o onome koji govori ne kažu ništa. To ne znači da užasne i neizgovorljive emocije gubitka nestaju. Naprotiv. Nemogućnost da se u svoje ime govori o boli, ponavljanje rečenica sa televizijskih izvještaja, okamenjene fraze, okoštali jezik, upravo i govore o neprevaziđenoj traumi. Umjesto govora o boli, čovjek zato ponavlja Izdaja! I NIKADA! Čovjek zato prezire i ljude proglašava beznadežnima. A nikad ništa nije beznadežno. Zbog toga mislim da je dragocjeno razmišljati o onome što je neumjesno. Ništa umjesno, prigodno i korektno ne može čovjeku vratiti mogućnost da govori ljudskim jezikom. Na kraju, htjela bih zapisati šta sam osjećala kad sam, na našem skupu, čula nekoliko viceva o genocidu u Srebrenici. Nasmijala sam se, nekoliko puta. Plakalo mi se, nekoliko puta. Pomislila sam da treba ćutati o tome, nekoliko puta. Zatim da treba ove viceve prepričavati, nekoliko puta. Da neki ljudi ne smiju u ovome uživati. Da neki moraju. Da je laž da svi pomalo ne uživamo u zločinu. Da je istinu o zločinu jedino na ovaj način moguće reći. Da imam pravo sve ovo da osjećam u isto vrijeme i da u svakom trenutku imam pravo na svaki od ovih osjećaja pozvati druge. Zbog toga mislim da je ovaj projekt dragocjen.